

Сучасні підходи до визначення ресурсного потенціалу територіального розвитку

Товт Тетяна Йосипівна¹, Рашкевич Олег Анатолійович²

Опубліковано	Секція	УДК
29.02.2024	Економіка	352

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12747093>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Реформа місцевого самоврядування стосується багатьох сфер управління державою. Саме тому дослідження потенціалу територіального розвитку в сучасних реаліях є актуальним. Можливості й умови розвитку окремої території (регіону, територіальної громади) визначаються величиною її ресурсного потенціалу. Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів визначення сутності ресурсного потенціалу територіального розвитку та обґрунтування основних підходів до його структурування. У процесі дослідження використовувались методи аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння. Ресурсний потенціал створює умови та забезпечує функціонування і розвиток територій. Обґрунтовано, що важливим аспектом є можливість мобілізації чи відтворення ресурсів у майбутньому – внаслідок підвищення ефективності їх використання. Місцеве самоврядування здатне оцінювати внутрішні ресурсні можливості територіальної громади та визначати пріоритети її розвитку в економічному, соціальному, екологічному, інфраструктурному та інших аспектах.

Ключові слова: ресурсний потенціал, територіальний розвиток, регіон, територіальна громада, місцеве самоврядування, децентралізація.

Modern approaches to determining the resource potential of territorial development

Annotation. The local self-government reform affects many areas of state management. Therefore, the study of the territorial development potential in modern realities is relevant. The possibilities and conditions for the development of a specific territory (region, territorial community) are primarily determined by the magnitude of its resource potential. The aim of the study is to investigate the theoretical aspects of defining the essence of the resource potential of territorial development and to substantiate the main approaches to its structuring. The study employed methods of analysis, synthesis, generalization, and comparison. Resource potential creates conditions and ensures the functioning and development of territories. An important aspect in determining resource potential is its mobilization or reproduction in the future due to increased efficiency of its use. It is substantiated that local self-government can assess the internal resource capabilities of a territorial community and determine its

¹ кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, управління економічними процесами та туризму, Мукачівський державний університет, <https://orcid.org/0000-0002-8747-5628>

² аспірант спеціальності 051 «Економіка», Мукачівський державний університет, <https://orcid.org/0009-0004-0573-4684>

development priorities in economic, social, ecological, infrastructural, and other aspects. The result of this is the development of the territory: economic (formation of an entrepreneurial environment, job creation, investment attractiveness); social (improvement of living standards, support for vulnerable groups, improvement of public service delivery); ecological (preservation of the natural environment); infrastructural (ensuring comfortable living conditions and improving the quality of life of the population), and others. To determine the integral potential of the territory for evaluating the effectiveness of territorial development, it is proposed to analyze the elemental, structural, functional, integrative, and historical aspects.

Keywords: resource potential, territorial development, region, territorial community, local self-government, decentralization.

Вступ

В умовах системних трансформацій в економіці та державному управлінні, спрямованих на модернізацію адміністративно-територіального устрою, децентралізацію влади і реформу місцевого самоврядування, необхідно здійснювати ефективне управління територіальним розвитком. Будь-яка адміністративно-територіальна одиниця, визначаючи цілі розвитку та функціонування, оцінює можливості їх реалізації на основі свого потенціалу. Тому вирішення завдань щодо визначення потенціалу територіального розвитку сьогодні є одним із основних чинників його ефективного управління, викликане необхідністю адаптації до нових реалій.

У сучасних умовах потенціал окремої території (регіону, громади, місцевості) визначає можливі напрямки її комплексного розвитку. Саме складові елементи цього потенціалу й методи їх оцінювання є основою для ефективної реалізації регіональної політики, здійснення державної політики щодо регулювання регіональних диспропорцій і збалансованого розвитку територіальних утворень, що буде забезпечувати темпи комплексного розвитку регіонів України.

Дослідженням проблематики територіального розвитку присвячено праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема Бабаєва В.М. [1], Безверхнюк Т.М. [3], Бобровської О.Ю. [10], Гринчишин І.М. [6], Крушельницької Т.А. [10], Латиніна М.А. [10], Новікової М.М. [1], Патицької Х.О. [8] та ін.

Незважаючи на різноманітність наукових результатів з вивчення ресурсного потенціалу територій, залишаються невирішеними окремі аспекти, які потребують подальшого розгляду. Перш за все, відсутній єдиний підхід до визначення сутності та структури ресурсного потенціалу території, що ускладнює порівняння результатів різних досліджень і використання єдиної методики оцінювання ресурсного потенціалу територіального розвитку з метою забезпечення ефективного управління ним.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів до визначення сутності ресурсного потенціалу територіального розвитку та обґрунтування основних підходів до його структури.

Результати

Сучасні реалії розвитку національної економіки відзначаються зміщенням акцентів у бік вирішення проблем соціально-економічного розвитку територій, заснованого на ефективному та раціональному використанні їх ресурсного потенціалу. Це зумовлює необхідність вдосконалення регіональної політики, підвищення якості й обґрунтованості управлінських рішень, що приймаються органами місцевого самоврядування, а також їх відповідності постійно змінюваним умовам зовнішнього середовища.

Поняття “потенціал” за своїм теоретичним змістом може відображати можливості, наявні сили чи ресурси, запаси, здатність управляти та досягати цілі [14, с.447]. Цей термін отримав широке використання у різних сферах. Зокрема, в економіці та державному управлінні “потенціал” означає:

- внутрішні можливості розвитку;
- управлінські можливості та здібності;
- сукупність ресурсів – наявних і тих, що можуть бути мобілізовані або відтворені.

Відмінність у підходах до трактування одного поняття пов’язана з тим, що потенціал, виступаючи в єдності просторових і часових характеристик, концентрує в собі одночасно три рівні зв’язків і відносин:

по-перше, відображає минуле, тобто являє собою сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення, які обумовлюють її можливість до функціонування й розвитку. У цьому плані поняття “потенціал” фактично набуває значення поняття “ресурс”;

по-друге, характеризує сьогодення з точки зору практичного застосування і використання наявних здібностей. Це дозволяє виявити різницю між реалізованими і нереалізованими можливостями. У цій своїй функції поняття “потенціал” частково збігається з поняттям “резерв”;

по-третє, орієнтований на розвиток (майбутнє). Являючи собою єдність стійкого і мінливого станів, потенціал містить у собі якості “потенції”, тобто елементи майбутнього розвитку [10]. Рівень потенціалу, який характеризує наявний стан системи, обумовлюється тісною взаємодією всіх трьох перерахованих вище станів, що й відрізняє його від таких, на перший погляд, близьких йому понять, як “ресурс” і “резерв”.

Економічний та управлінський аспекти поняття “потенціал”, як правило, передбачають його оцінювання з визначенням конкретної структури. Структурна характеристика потенціалу підкреслює прикладне значення досліджень цієї категорії.

Можливості й умови розвитку окремої території (регіону, територіальної громади, іншої місцевості) визначаються, перш за все, величиною їх ресурсного потенціалу. Оскільки головною характеристикою ресурсного потенціалу є структура, то для формулювання його сутності необхідно узагальнити підходи різних вчених до структурування потенціалу.

Досліджуючи зазначене питання, вітчизняні науковці виділяють наступні підходи до структурування складових ресурсного потенціалу або ресурсного забезпечення територіального розвитку чи розвитку територіальної громади (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до структурування складових ресурсного потенціалу територіального розвитку*

Підхід до структурування, автор (и)	Складові ресурсного потенціалу
Ресурсного потенціалу територіальної громади [1, с. 198; 9]	майновий, природно-ресурсний, виробничо-технічний, демографічний, фінансовий, науково-технічний, інтелектуальний, інформаційний, інвестиційний, інноваційний тощо потенціали, а також територія з певним типом її інфраструктури
Ендогенного потенціалу територіальної громади [4, с. 271; 6]	фінансово-економічний (фінансовий – бюджетно-податковий, інвестиційний, потенціал реального сектору економіки, потенціал фінансово-кредитних установ, потенціал домогосподарств; економічний – виробничий, природно-

	ресурсний, підприємницький, організаційно-управлінський, інфраструктурний, інноваційний, науково-інформаційний) і людський (соціальний, демографічний, інтелектуально-трудова, освітній, соціально-інфраструктурний, соціально-політичний, культурний)
Ресурсної платформи (забезпечення) територіальної громади [2, с.244; 7, с. 221]	природні (у т.ч. рекреаційні), людські (у т.ч. інтелектуальні), матеріально-технічні (у т.ч. інноваційні), фінансові (у т.ч. інвестиційні), інформаційні (у т.ч. віртуальні), нематеріальні (у т.ч. компетентнісні) ресурси

* Джерело: сформовано автором на основі [1-2, 4, 6-7, 9].

Як бачимо, поняття “ресурсний потенціал” об’єднує майновий, природно-ресурсний, виробничо-технічний, демографічний, фінансовий, науково-технічний, інтелектуальний, інформаційний, інвестиційний, інноваційний тощо потенціали, а також власне територію з певним типом її інфраструктури. Авторами [1] доведено, що саме певна інфраструктура суттєво впливає на всі інші види ресурсів. Високий рівень розвитку інфраструктури є базою для подальшої стабілізації економіки і зростання обсягів виробництва завдяки ефективності капіталовкладень та притоку інвестицій, а також для розвитку майже усіх видів ресурсного потенціалу.

Для встановлення взаємозв’язку між окремими видами ресурсів території доцільно здійснити таку їх систематизацію: природні (у т.ч. рекреаційні), людські (у т.ч. інтелектуальні), матеріально-технічні (у т.ч. інноваційні), фінансові (у т.ч. інвестиційні), інформаційні (у т.ч. віртуальні), нематеріальні (у т.ч. компетентнісні). Іншими словами, йдеться про певну ресурсну платформу територіальної громади як сукупність основних її компонентів – видів ресурсів, пов’язаних між собою в процесі забезпечення функціонування та розвитку території [2, с.244].

Варто погодитися з думкою авторів [13, с.29], які вважають, що визначаючи складові ресурсного потенціалу територіального розвитку, не потрібно керуватись підходами з їх роздрібнення. Навпаки, це мають бути складові, які розподіляють окремі сфери формування, використання і розвитку потенціалу, а отже – і сфери управління ними.

Важливим аспектом при визначенні ресурсного потенціалу є можливість його мобілізації чи відтворення у майбутньому – внаслідок підвищення ефективності його використання. У цьому розкривається сутність поняття потенціалу, який поєднує в собі, як зазначалося вище, три рівні зв’язків, їх складових і відносин [10, с. 81]:

- створені ресурси, їх зв’язки і властивості, які були накопичені в результаті становлення і плину процесів життєдіяльності в системах – у цьому аспекті потенціал розвитку територій ідентифікується з їх безпосередніми ресурсами;

- невикористані можливості наявних ресурсів територій, які засвідчують реальні резерви розвитку потенціалу на час його оцінювання;

- можливість цілеспрямованої на майбутній розвиток діяльності систем, які розглядаються як потенції підвищення обсягів і якості потенціалу в майбутньому.

Дослідження сутності поняття “ресурсний потенціал території” дозволяють зробити висновок про неоднозначність його трактування різними науковцями. З однієї сторони, це є ознакою багатоаспектності та комплексності даної категорії, а з іншої – ще раз підкреслює необхідність її подальшого вивчення.

Теоретичні підходи до визначення сутності ресурсного потенціалу розвитку окремої території (регіону, територіальної громади, іншої місцевості) наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Теоретичні підходи до трактування поняття
“ресурсний потенціал території” *

Поняття	Автор (и)	Зміст поняття
Ресурсний потенціал регіону	[5]	характеризує рівень <i>розвитку</i> його господарської підсистеми.
Ресурсний потенціал регіону	[12, с.20]	джерело і засіб його відтворення, який відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки <i>розвитку</i> .
Ресурсний потенціал регіону (громади)	[2, с. 244]	є системою різних видів ресурсів та їх потенціалів, розташованих на конкретній території. Їхнє призначення полягає в досягненні стратегічних цілей <i>розвитку</i> регіону (громади).
Ресурсний потенціал територіальної громади	[1, с. 199]	поліструктурне та багаторівневе утворення, що характеризується різноманітними типами сполучення видів ресурсів, які сприяють досягненню стратегічних цілей <i>розвитку</i> . При цьому можливості виконання ресурсом тієї чи іншої функції залежить не тільки від особливостей його внутрішньої будови, але й від просторово-часового перетинання всіх видів ресурсів у межах кожного типу комбінативності.
Ресурсний потенціал об'єднаної територіальної громади	[11, с. 7]	характеризується наявними ресурсами, основними з яких є територіальні (просторові), земельні та фінансові ресурси
Ресурсний потенціал місцевого самоврядування	[13, с.30]	є сукупністю внутрішніх та зовнішніх можливостей <i>розвитку</i> територіальної громади природно-кліматичного, фінансового, економіко-виробничого, соціально-інфраструктурного, управлінського, людського й туристично-рекреаційного характеру формування, які є наявними або можуть бути мобілізованими чи відтвореними у майбутньому та дозволяють забезпечувати соціально-економічний і людський <i>розвиток</i> громади з максимальним задоволенням її потреб.
Ресурсний потенціал місцевого самоврядування	[10, с. 95-96]	сукупність матеріальних та нематеріальних ресурсів, засобів і форм організації місцевого самоврядування, застосовуваних стимулів, інституційних, методичних, організаційних, управлінських і фінансових інструментів та механізмів впливу на процеси <i>розвитку</i> , органічна взаємодія яких здатна створювати, підтримувати і збільшувати можливості <i>розвитку</i> громад і впливати на раціональне використання і поповнення потенціалу територій регіону задля забезпечення сталості <i>розвитку</i> .
Потенціал розвитку території	[10]	можливість його <i>розвитку</i> за умови використання всього комплексу територіальних ресурсів, особливостей наявної і перспективної структури його

(регіону)	господарства, географічного положення в інтересах підвищення якості життя населення.
-----------	--

* Джерело: сформовано автором на основі [1-2, 5, 10-13].

Як бачимо, проведений аналіз наукових джерел свідчить про наявність різноманітних підходів до визначення сутності ресурсного потенціалу територіального розвитку (регіону, територіальної громади, ін.).

Зокрема, автори роботи [12] визначають ресурсний потенціал регіону як джерело і засіб його відтворення, який відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки розвитку. На думку Т. Вяткіної, ресурсний потенціал регіону характеризує рівень розвитку його господарської підсистеми. Він включає такі складові частини, як потенціал положення регіонального комплексу, природних ресурсів, трудовий потенціал, фінансово-інвестиційний потенціал, екологічний та інженерно-комунікаційний потенціал [5]. Л. Баценко та В. Мантула зазначають, що ресурсний потенціал регіону (громади) є системою різних видів ресурсів та їх потенціалів, розташованих на конкретній території. Їхнє призначення полягає в досягненні стратегічних цілей розвитку регіону (громади) [2].

В. Бабаєв [1] розглядає ресурсний потенціал територіальної громади як поліструктурне та багаторівневе утворення, що характеризується різноманітними типами сполучення видів ресурсів, які сприяють досягненню стратегічних цілей розвитку.

На думку авторів [13], ресурсний потенціал місцевого самоврядування є сукупністю внутрішніх та зовнішніх можливостей розвитку територіальної громади природно-кліматичного, фінансового, економіко-виробничого, соціально-інфраструктурного, управлінського, людського й туристично-рекреаційного характеру формування, які є наявними або можуть бути мобілізованими чи відтвореними у майбутньому та дозволяють забезпечувати соціально-економічний і людський розвиток громади з максимальним задоволенням її потреб.

Проте незважаючи на багатовекторність трактування сутності ресурсного потенціалу території, слід зазначити, що майже в кожному визначенні зроблений акцент на її розвитку. Тобто потенціал території характеризує спрямованість та динаміку розвитку, цілі розвитку, рівень розвитку, можливості розвитку, процеси розвитку та ін.

М. Трещов та А. Мунько серед видів ресурсних потенціалів території окремо виділяють "потенціал розвитку" як складну сукупність елементів (нормативно-правові документи, заходи, механізми та ін.), за допомогою яких органи місцевого самоврядування будують комунікативні зв'язки, зміцнюють імідж територіальної громади та реалізують проекти соціально-економічного розвитку [15, с.146-147].

Реформа адміністративно-територіального устрою, децентралізація управлінських повноважень та фінансових ресурсів спрямовані на становлення територіальної громади, як основного суб'єкта забезпечення розвитку відповідної території [8, с.37].

Основою забезпечення розвитку території виступає система наявних в територіальній громаді ресурсів. В її складі виокремлюють базові та соціально і економічно обумовлені ресурси. Базові ресурси включають природні, демографічні й територіально-просторові (економіко-географічне положення), а соціально і економічно обумовлені – економіко-господарські, інфраструктурні, фінансові, історико-культурні, еколого-рекреаційні, трудові й управлінські ресурси. Їх ефективно використання є основою виконання повноважень, які надані громаді.

Результатом цього повинен стати розвиток території:

- економічний (формування підприємницького середовища, створення робочих місць, інвестиційна привабливість);
- соціальний (зростання рівня життя населення, підтримка незахищених верств населення, підвищення якості надання суспільних послуг);
- екологічний (збереження навколишнього природного середовища) та ін.

Таким чином, об'єднані територіальні громади отримали додаткові фінансові ресурси, розширені повноваження та прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Реалізація зазначених повноважень на основі використання відповідних ресурсів є фундаментом, на якому формується інтегральний потенціал території та забезпечується його використання для досягнення її розвитку.

В межах системного підходу, для визначення інтегрального потенціалу території з метою оцінювання ефективності територіального розвитку необхідно враховувати такі основні аспекти аналізу:

- елементний аспект – визначення складу потенціалу; видів потенціалів; диференційовані характеристики потенціалів; спільність і потужність потенціалів;
- структурний аспект – встановлення структурних характеристик системи потенціалів; типи зв'язків, кількісні і якісні взаємозалежності;
- функціональний аспект – встановлення й взаємодія між потенціалами, виявлення функцій потенціалів у системі територіального розвитку; порівняння функцій з метою визначення подібностей і відмінностей; виявлення функціональної структури територіального потенціалу;
- інтегративний аспект – з'ясування протиріч у системі потенціалів, шляхів і способів розв'язання знайдених протиріч; визначення ієрархії потенціалів залежно від значимості для сталого розвитку; координаційні зв'язки системи потенціалів із зовнішнім стосовно території середовищем; визначення щільності цих зв'язків;
- історичний аспект – розгляд потенціалів території крізь призму їх історичного розвитку; виявлення етапів у формуванні й розвитку потенціалів; порівняння виявлених тенденцій із загальноукраїнськими особливостями розвитку.

Тому першочерговими завданнями органів місцевого самоврядування стає побудова власних планів на основі комплексного підходу до розвитку територій, виявлення ресурсного потенціалу, взаємодії з населенням і визначення довгострокових пріоритетів розвитку, реалізація яких забезпечить підвищення рівня життя людей.

Висновки

Реформа адміністративно-територіального устрою, процеси децентралізації сприяють переходу на нову модель територіального розвитку з вертикаллю взаємодії «знизу – догори». Місцеве самоврядування в особі сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів здатне реально оцінювати внутрішні ресурсні можливості територіальної громади та визначати пріоритети її розвитку в економічному, соціальному, екологічному, інфраструктурному та інших аспектах.

Перспективним напрямком подальших досліджень є визначення пріоритетів територіального розвитку в умовах війни та післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Бабаєв В.М., Новікова М.М. Сучасні підходи до зберігання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 4(16). С.197-201. URL: <https://mmgh.kname.edu.ua/images/Novikova/08.pdf>

2. Баценко Л.М., Мантула В. Оцінка ресурсного потенціалу об'єднаної територіальної громади. *European Journal of Economics and Management*. 2019. Vol. 5. Issue 1. P.242-256. URL: <http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/6890>
3. Безверхнюк Т.М. Ресурсне забезпечення регіонального управління: теоретико-методологічні засади: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. 320 с.
4. Біль М.М, Лещух І.В, Попадинець Н.М. Наукові засади дослідження ендогенного потенціалу територіальних громад. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 26. С.267-274. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/26_2018_ukr/43.pdf
5. Вяткіна Т. Методичні підходи до оцінювання ресурсного потенціалу регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 7. Ч.4. С. 65-67.
6. Гринчишин І.М., Біль М.М., Лещух І.В., Патицька Х.О., Попадинець Н.М. Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендогенного потенціалу / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 301 с.
7. Ольшанський О.В. Ресурсне забезпечення розвитку території: двовимірний підхід. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 4. С.220-225.
8. Патицька Х.О. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 209 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20190007.pdf>
9. Планування розвитку територіальних громад: навч. посібник / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. Київ, 2015. 256 с. URL: <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>
10. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення: монографія / [О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, М. А. Латинін та ін.]; за заг. ред. О.Ю. Бобровської. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 362 с. URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/monografii/monografiya_EREP_2017.pdf
11. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посібник / Борщ Г.А., Вакуленко В.М., Гринчук Н.М., Дехтяренко Ю.Ф., Ігнатенко О.С., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф., Юзефович В.В. Київ: б.в. 2017. 107 с. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2019/05/93.pdf>
12. Ресурсний потенціал регіону: навч. посібник. / [авт.-упоряд.: М. Орлатий, С. Романюк, І. Дегтярьова та ін.]; за заг. ред. М. Орлатого. Київ: НАДУ, 2014. 724 с.
13. Сірик З.О., Панухник О.В., Білик Р.Р. Внутрішньо-ресурсний потенціал місцевого самоврядування: особливості використання. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. №3. С.26-41. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/33070>
14. Тлумачний словник української мови / уклад. Т.В. Ковальова, Л.П. Коврига. Харків: Синтекс, 2002. 672 с.
15. Трещов М.М., Мунько А.Ю. Сучасні інструменти розвитку громад: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 328 с.